

Tisk a tiskárny

Témata spojená s tiskem a tiskárnami

Vybavení tiskárny písmem

- obchodní vazby,
- kulturní vazby,
- identifikace neatribuovaných tisků

Tisk ilustrací

- vazby na rytecké dílny,
- identifikace neatribuovaných tisků

Sazba

- identifikace neatribuovaných tisků
- základní datace
- sociální vazby tiskárny

Fungování dílen

- materiálová a ekonomická motivace vydání jednotlivých tisků
- kontextualizace jednotlivých exemplářů i nakladatelské činnosti
- důvody pro stanovení nakladatelského programu
- privilegia
- přenos know how

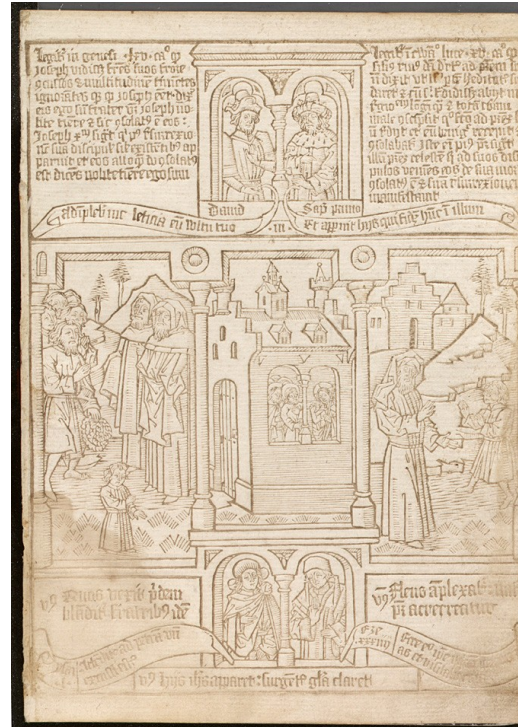
Deskotisk

Jednolisty (devoční grafika, hrací karty)

Blokové knihy (soubory deskotisků)

- štočky pro tisk obsahují text i obraz

[Jediný exemplář v ČR \(digitalizát\)](#)

Písmolijectví

- specializované řemeslo
- odlévání shodných písmen
- postup od výroby vlastního písma dílně, přes odlévání z matric k průmyslové výrobě
- potřeba několika písmových stupňů z téže rodiny, písmena v několika podobách
- snaha využít i opotřebovaná písma, přelévání písma
- zvláštní sady pro tisk notace

https://www.youtube.com/watch?v=Q-Pk_KMRaAA&ab_channel=UniMainz

Tisková písmo

Tisková textura

prellent diei ac nocti. ⁊ diuiderent lucē
ac tenebras. **E**t uidit de⁹ qd esset bonū:
et factū ē uespere ⁊ mane dies quartus.
Dixit etiā de⁹. **P**roducat aque reptile
anime uiuentis ⁊ uolatile super terrā.
sub firmamēto celi. **C**reauitq; deus cete
grandia. et omnē aiā uiuentē atq;
motabilē quā pduxerat aque ī species
suas. ⁊ omnē uolatile scdm gen⁹ suū.
Et uidit deus qd esset bonū. benedixitq;
eis dicens. **E**crescite ⁊ multiplicamini. ⁊
replete aquas maris. auelq; multipli-
centur super terrā. **E**t factū ē uespere ⁊ mane

Tisková bastarda

minule wiczy zalkoito przytomne zczynne okazuje
Amuzow statcznych ktoreto sluzby swieta wiek
dawno szcze smet pokluc. bedliwym kmh zitanim ze
we obrzy duchom nassim oznaimy. **P**rotwz. **T**w
panskeho **D**iestu zruszenie neme hodne by ktoreho dle
heho gasa. wieka wetchosti bylo zablarano. **N**ez aby
pseawicznym zpomienamim kretlo namysli ludste. **A**
mnohych pisarzy weta wierzymy psimem ze popsala

Tisková písma

Humanistické tiskové písmo (antikva)

I. **Q**uomodo prohibet Romana Ecclesia Catholica libros hæreticos. ¶ Præter plurimas multorum Romanorum Pontificum prohibitiones, Romana Curia per *Bullam Cænæ* singulis annis in detentores ac fautores Eorum ità detonat: *Quicumque libros hæreticorum, hæresim continentés, vel de Religione tractantes, sinè Authoritate sedis Apostolicæ, scienter legunt, retinent, imprimunt, aut quomocunque defendunt, ipsò factò excommunicantur.*

II. Quorum Authorum libri, sub hac excommunicatione, ubique Gentium strictè prohiben-

Novogotická tisková písma (švabach + fraktura)

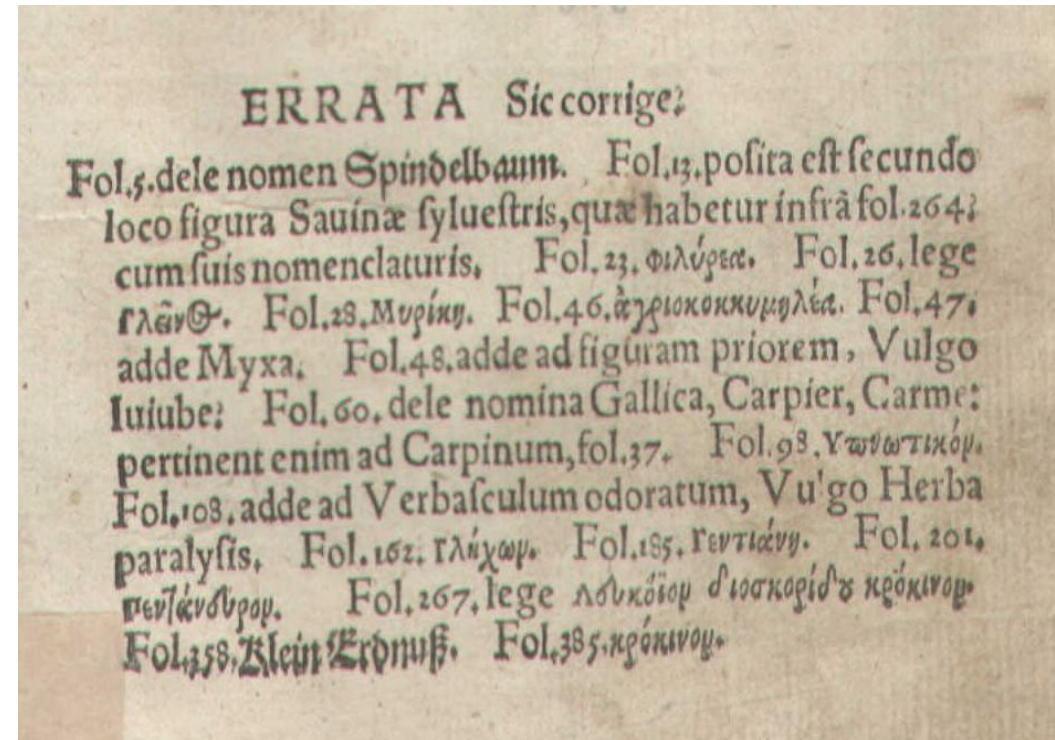
Jožvářšowi, Ezdráššowi známé.
W nowém zákoně zpěwy cyrkewni také opět Angelé začali: o narození Spasitele pastýřům Betlémským y káží potěšené, y spjwoagje slawně. Luk. 2, 13. Krystus Pán s Apóstoly swými také zpěwů wjtwal, y při slawení S. Wečeře swé, Mat. 26, 30. Čimž negen starozákonných zpěwů potwrdil, ale y nowo zákonním grunt položil, a gich poswétil.
Pro

Tisková písma

různé typy písem pro různé texty

- románské jazyky = antikva
- němčina, čeština = novogotická písma

	Textur	Rotunda	Schwa- bacher	Fraktur
a	ɑ	ⱦ	Ɱ	Ɀ
d	ḏ	ḏ	ḏ	ḏ
g	ḡ	ḡ	ḡ	ḡ
n	ṅ	ṅ	ṅ	ṅ
o	ṽ	ṽ	ṽ	ṽ
A	Ɀ	Ɀ	Ɀ	Ɀ
B	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ
H	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ
S	Ɱ	Ɱ	Ɱ	Ɱ

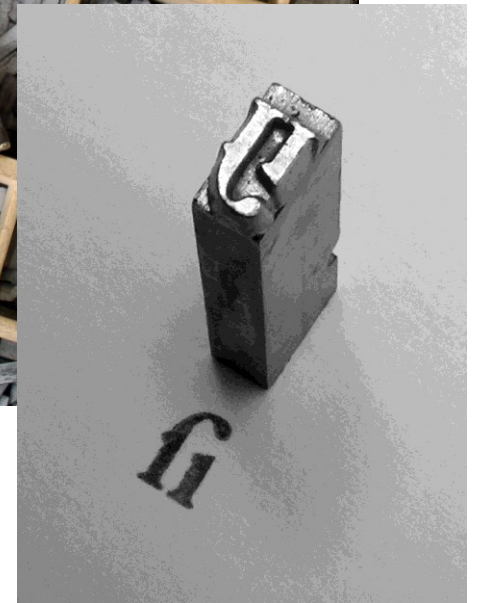
Sazba

Skládání obrazu tiskové strany

Zahrnuje:

- litery (jedno písmeno v různých šířkách)
- ligatury liter
- interpunkci,
- tiskařské ozdůbky,
- výplňové prvky,
- dřevořezové štočky,
- zkracovací znaménka

https://www.youtube.com/watch?v=CP_Q4Nq_uVTE&t=2s&ab_channel=UniMainz

Knih tisk

- tisk z výšky

- jeden tiskový arch = zpravidla více
oboustranně potištěných listů

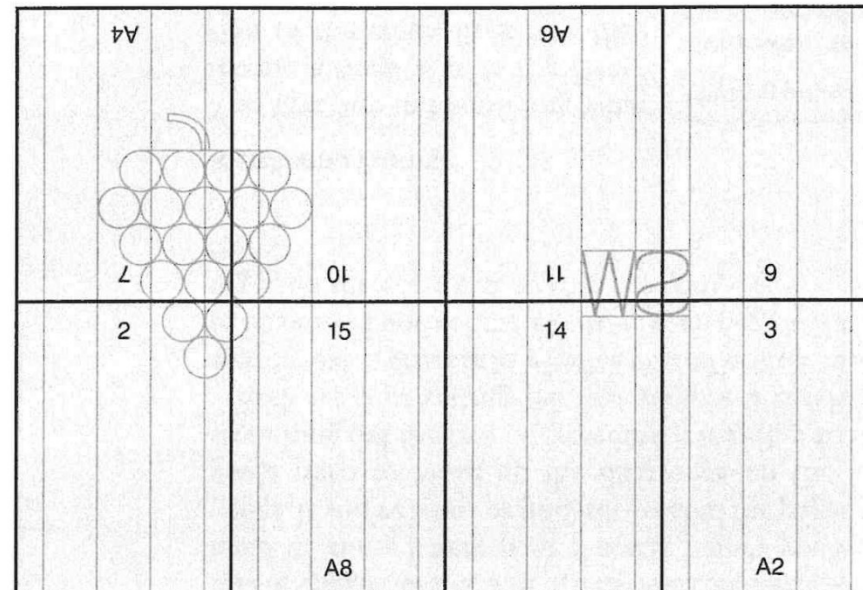
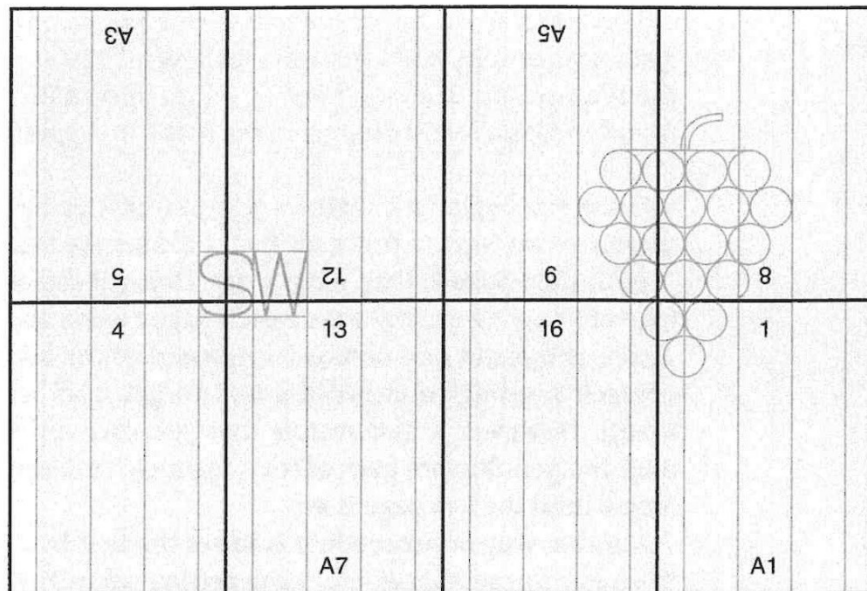
https://www.youtube.com/watch?v=L6ny9oyrJwo&t=28s&ab_channel=UniMainz

- ze skládání se odvozují tiskové formáty

- [Folio](#)
- [Kvart](#)
- [Osmerka](#)
- [Šestnácterka](#)
- počet listů ve složce většinou, ovšem ne nutně odpovídá formátu: pozor na kombinace (tři dvoulisty folia apod.)

Skládání složky z archu

Po otočení bude na lícové straně za A1 číslo 2

Termíny

ST3-895.481

- [kustoda](#)
- [reprezentanta](#)
- [archová signatura](#)
- [bordura](#)
- [iniciála](#)
- [záhlaví](#)
- [marginální poznámka](#)
- foliace - líc (r-recto) + rub (v-verso)

- sloupcová sazba (α/a , β/b)

- [figurální sazba](#)

ST2-6.759

- [vlys](#)
- [viněta](#)
- [kliše](#)
- ozdobné linky, tyče
- tiskařské ozdůbky

Dřevořez

- technika tisku z výšky (stejně jako knihtisk)
- využívané dřevěná razidla (štočky) stejné výšky jako písmo zasazované do společné sazby
- používaná pro ilustraci i knižní dekor (vlysy, viněty, bordury, lišty)

Vlys

- podélný grafický prvek, zpravidla uvozující zpravidla kapitolu.
- může být dekorativní, nebo nést konkrétní obraz

Viněta

- grafický prvek používaný zpravidla na konci kapitol, nebo v prostoru mezi názvovými údaji a impresem na titulní straně.
- může mít ornamentální podobu, nebo může jít o jednoduchou ilustraci

Dřevořez

Mědirytina

- tisk z výšky
- zrcadlově obrácený obraz vyryt do měděné desky -> deska potřena barvou -> s
barva zůstává jen v drážkách -> tisk pod velkým tlakem, papír se „natlačí do dráž
hloubky
- do knih zařazovány zvlášť (nebyly součástí složky)
- kombinace s knihtiskem (soutisk) možná, ale technologicky náročná
- obvykle vyráběná v samostatných dílnách
- [frontispis](#)

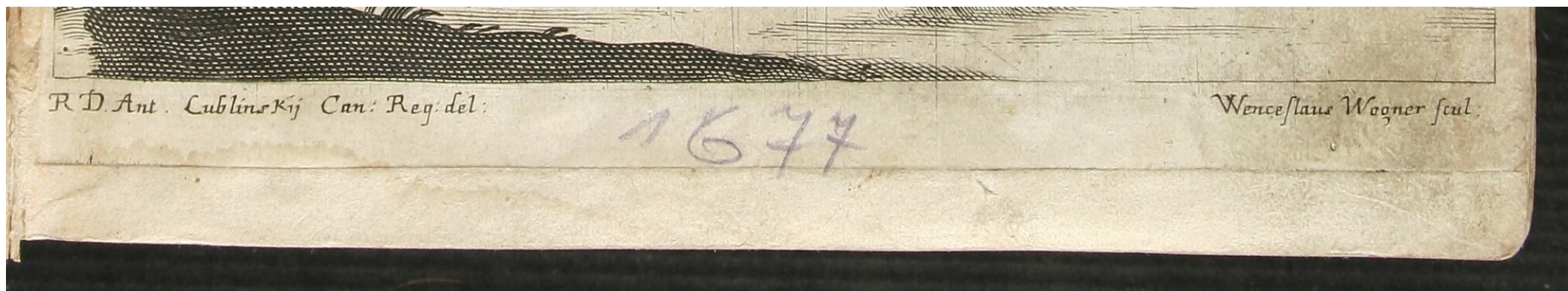
Mědirytina – autorské údaje

Sculpsit, sc., scul.

Delineavit, del., delin.

Excudit, exc.

Pinxit, pinx.

Knih­tisk jako řemeslo

Tiskař

- majitel, nebo jen ten, kdo obsluhuje lis
- musel být vyučený v oboru
- musel držet tiskařské privilegium

Sazeč

- nejdůležitější osoba, často s univerzitním vzděláním

Faktor

- provozní, vyučený tiskař (v institucionálních dílnách, u dílen vedených vdovami)

Tovaryši

- pomocný personál

Nakladatel

- ten kdo financuje náklad, platí tiskaře
- Nakladatelem může být i tiskař

Knihkupec

- specializovaný prodejce knih
- Knihy běžně prodávali i tiskaři

Knihvazač, knihař

- spojuje potištěné listy do svazků
- samostatné řemeslo mimo tiskařskou dílnu

Měditiskař

- často oddělený provoz od tiskařské dílny

Tiskárny

Údaje o tisku

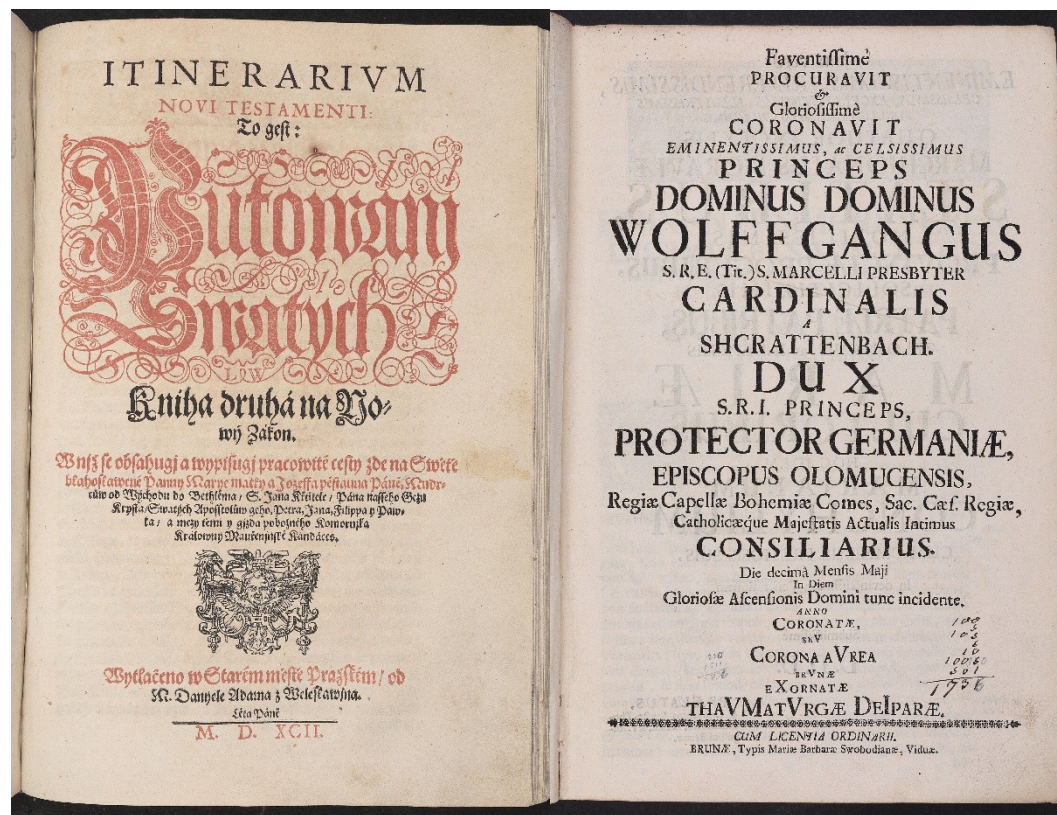
- Impresum (obvykle dole na titulní straně)
- Kolofon (jen u nejstarších tisků)
- Signet (grafická značka tiskaře – nad impresem nebo v kolofonu)

Privilegium

- výsada povolující tisk publikace konkrétní dílnou
- obvykle nad impresem

Údaje o cenzuře

- Imprimatur (facultas, approbatio) – potvrzení o schválení textu příslušnou autoritou
- obvykle následuje za titulní stranou

Knihtisk v českých zemích

Počátky knihtisku

- 1475, Vratislav, Vratislavská statuta
- 1476, Plzeň, Arnoštova statuta
- 1486, Brno, Olomoucká agenda
- 1487, Praha, Žaltář

Druhy tiskáren

- institucionální (kláštery, biskupství, města, náboženská společenství)
- rodinné (dědičná privilegia pro tisk)
- soukromé (šlechtické, v českém prostředí málo)
- kočovné (v českém prostředí ojediněle)

Největší objem produkce: Tiskárna jezuitská (klementinská, normální školy)

Nejstarší nakladatelství: Dědictví svatého Václava

Geografie knihtisku

Praha: téměř vždy několik souběžně působících tiskáren

Mimo Prahu - trvale jen Olomouc, Litomyšl

Delší tradice – Brno, Hradec Králové, Znojmo, Jindřichův Hradec

Konec 18. st.: nárůst počtu tiskáren (krajská města)

Dovoz knih

Hebrejský a cyrilský knihtisk

Knihtisk v Evropě

https://www.youtube.com/watch?v=o2fX9gIGGKo&t=5s&ab_channel=UniMainz

https://www.youtube.com/watch?v=ukNm9ke7oB4&ab_channel=UniMainz

Slovníček

Tiskaři

Tiskem, Vytištěno

Typis, Litteris, Typographia

Gedruckt

Nakladatelé

Nákladem

Excudebat, Impensis

Herausgegeben, Verlegt, In Verlegung

Prodejci/knihkupci

K dostání

Bibliopola

Zu finden

Úkoly

- najděte nakladatelské/tiskařské údaje
- spočítejte listy ve složce, určete formát (formát nemusí odpovídat počtu listů)
- identifikujte typ dekoru a techniku ilustrací, zda jsou na příloze nebo součástí složky

Literatura

Terminologie:

encyklopedieknihy.cz

Rozšiřující literatura

BOHATCOVÁ, Mirjam. *Česká kniha v proměnách staletí*. Online. Praha: Panorama, 1990. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:986f40c0-0755-11e4-83c7-005056827e51>. [cit. 2024-10-20].

BOLDAN, Kamil. *Počátek českého knihtisku*. Online. Praha: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-88013-69-3. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:4c294910-924b-11ed-be0f-005056827e52>. [cit. 2024-10-20].

VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí*. Online. I, *Severinsko-kosořská dynastie 1488-1557*. Praha: KLP, 2013. ISBN 978-80-86791-98-2. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:aea6dc20-5376-11ec-a74c-005056827e52>. [cit. 2024-10-20].

VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí*. Online. II, *Tiskaři pro víru i tiskaři pro obrození národa 1498-1547*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2752-8. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3efb41d0-420b-11ec-a74c-005056827e52>. [cit. 2024-10-20].